

הסוגיא החמישית – חילוק שבתות מנלן (סט ע"ב-ע ע"א)

[1] היודע עיקר שבת.	פיסקא ממשנתנו
[2] מנהגני מילי? אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוח: תרי קראי כתיבי, ושמרו בני ישראל את השבת וכתוב את שבתתי תשמרו. הא כיצד? ושמרו בני ישראל את השבת – שמירה אחת לשבתות הרבה, את שבתתי תשמרו – שמירה ¹ לכל שבת ושבת.	מקור מדרשי לשתי הבבות הראשונות של הנוטה הארוך של המשנה
[3] מתקיף לה רב נחמן בר יצחק: אדרבה, איפכא מסתברא ושמרו בני ישראל את השבת – שמירה ² לכל שבת ושבת, את שבתתי תשמרו שמירה אחת לשבתות הרבה.	הצעה הלופית בנוגע לדרשה הראשונה
[4] היודע שהוא שבת.	פיסקא ממשנתנו
[5] מאי שנא רישא ומאי שנא סיפא?	שאלת הפתיחה
[6] אמר רב חסדא: ³ כאן מידיעת שבת הוא פורש, וכאן מידיעת מלאכה הוא פורש.	תשובה ראשונה
[7] אמר ליה רב נחמן: כלום פריש משבת אלא משום מלאכות, וכלום פריש ממלאכות אלא משום שבת!	קושיית סתם התלמוד
[8] אלא אמר רב נחמן: קרבן דחייב רחמנא אמאי? אשגגה! התם חדא שגגה, הכא טובא שגגות הויין.	תשובה שניה

1 בדפוס: "שמירה אחת".

2 בדפוס וותיקן: "שמירה אחת".

3 בדפוס: "אמר רב ספרא".

רש"י

מנא הני מילי שיש מחלל בשבתות הרבה וחייב אחת על כולן ויש מחללן וחייב על כל שבת. הכי גרסינן: הא כיצד ושמרו בני ישראל את השבת שמירה אחת לשבתות הרבה ואת שבתותי תשמורו שמירה לכל שבת ושבת – דקרא קמא חדא שבת הוא דחשיב, משמע שאינו מקפיד אלא על האחת, והכא כתיב את שבתותי – אכולהו קפיד, ולא מסרן אלא לחכמים, להודיען מסברא, האי – בשכח עיקר שבת, דחדא שגגה היא, והאי בשוכח שהיום שבת, אבל יודע עיקר שבת – דאיכא למימר ימים שבינתיים [הויין] ידיעה לחלק. איפכא מסתברא ושמרו בני ישראל את השבת – משמע שמירה אחת לשבת אחת, ואת שבתותי תשמורו – שתי שבתות, ואינו מזהיר אלא על שמירה אחת, ובין רב נחמן ובין רב נחמן בר יצחק לא פליגי אלא במשמעותא, מאי דיליף מר מהאי קרא יליף מר מאידך. מאי שנא רישא דשגגת שבת וזדון מלאכות לא מיחייב אלא אחת לכל שבת, וסיפא דזדון שבת ושגגת מלאכות – חייב על כל מלאכה ומלאכה. כאן מודיעת שבת הוא פורש רישא, כי אמרו ליה שבת הוא – פורש מן המלאכה ומכיר שחטא, ועל כך הוא מביא קרבן, הלכך שגגת שבת היא, ועל השבת הוא צריך להביא. כאן מודיעת מלאכות הוא פורש כי אמרי ליה שבת הוא – לא פריש, דהא נמי ידע, וכי אמרי ליה מלאכה חשובה היא זו – פריש, הלכך על מנין המלאכות יביא. כלום פריש משבת אלא משום דכי אודעיה שבת הוא הכיר שחטא על המלאכות, וכלום פריש ממלאכה, כלומר: על ידי ידיעת המלאכות אלא משום שבת, דכי אמרו ליה מלאכות הן – הכיר שחילל שבת.

מסורת התלמוד

[2-3] אמר רב נחמן וכו' השווה ירושלמי שבת ז א, ט ע"א ("חברייא אמרין [ ] כך אין חולקות"); וספרא דבורא דחובה פרק א סוף ו וריש ז. [5-6] מאי שנא [ ] כאן מודיעת שבת וכו' ירושלמי שבת ז א, ט ע"ב ("מה בין מזיד [ ] מיד הוא פורש"). [7] כלום פריש וכו' להלן סוגיא ז [5], ע ע"ב ("אמר ליה רבינא").

ביאור הסוגיא

מבוא

מבחינת ספרותית מהווים שני המהלכים הכלולים בסוגיא החמישית יחידות ספרותיות עצמאיות, ללא קשרי משא ומתן ביניהן, ומשום כך מן הראוי להגדירם כשתי סוגיות שונות. גם מבחינת תוכנם שונים שני המהלכים זה מזה. המהלך הראשון של סוגייתנו [1-3] מציע לימודים מן המקרא במטרה לבאר את ההבחנה בין שתי הבבות הראשונות של משנת כלל גדול, ובעיקר להצדיק את דין "חילוק שבתות" הכלול בבבא השניה של משנתנו. בדרך זו מצטרף המהלך הראשון כאן עם הסוגיא השישית להלן. לעומת זאת, המהלך השני של סוגייתנו [4-8] מציע סברות שונות במטרה לבאר את ההבחנה בין הבבא השניה לבין הבבא השלישית של משנתנו, ובעיקר להצדיק את החילוק בין "שגגת שבת" לבין "שגגת מלאכות". בדרך זו מצטרף המהלך השני לדיונים בסוגיא השביעית להלן. אולם בשל קוטנם של שני הדיונים האלו, החלטתי לצרף אותם יחד כאן, כאשר שם "הסוגיא" שייך בעיקר למהלך הראשון בלבד.

מקורות ל"חילוק שבתות" בספרא ובירושלמי

כאמור, מטרת המהלך הראשון של סוגייתנו היא להציע לימודים מן המקרא במטרה להצדיק את דין "חילוק שבתות" הכלול בנוסח הארוך של משנת כלל גדול. בהתאם למטרה זו, אפשר היה לצפות שעורכי הבבלי היו מביאים את המדרש הנמצא בספרא דבורא דחובה פרק א סוף הלכה ו, שהרי המדרש הזה הוא העומד מאחורי הנוסח הארוך של המשנה – הוא המקור לכל חילוקי דינים הנמצאים בה, כולל דין "חילוק שבתות" שבבבא השניה שלה, כפי שנתבאר בביאור המשנה הראשונה לעיל. לאור עובדה זו תמוה הדבר שעורך הבבלי לא ניצל את דרשת רבי יוסי בהקשר הזה. הדבר בולט אף יותר בסוגיות הירושלמי, שהרי הובאו בהן יסודות שונים מדרשת רבי יוסי בספרא – קטעים קטעים⁴ – וניכרת היטב היעדרותה של הבבא השנייה של דבריו, העוסקת בדיון "חילוק שבתות". הנה לשון הסוגיא המקבילה בירושלמי ז א, ט ע"א:

חברייא אמרין: שבת היא לה' (ויקרא כב ב) – לחייב על כל שבת ושבת. אמר רבי אילא, כתיב: כל העושה בו מלאכה יומת (שמות לה ב) – לא העושה בו ובחבירו;⁵ את אמר: אין השבתות מצטרפות, חולקות! אמר רבי יוסי בי רבי בון: כשם שאינן מצטרפות כך אין חולקות.

בסוגיא זו הציעו חברייא ורבי אילא ראיות שונות מן המקרא להצדקת "חילוק שבתות". בסוף הביע רבי יוסי בי רבי בון התנגדות לאחת הראיות, ויתכן שהוא התנגד אף לעצם הדין. יש לדייק בשתי תופעות כאן: א – המצדדים בחילוק שבתות לא הביאו את דרשת רבי יוסי בספרא בנידון, אלא הציעו ראיות מקוריות אחרות במקומה; ב – אין ספק שרבי יוסי בי רבי בון דחה ראיות אלו, ומלשונו משמע שהוא גם התנגד לעצם הדין – "כך אין חולקות", פירושו: "אין שבתות חולקות", ולכן אינו חייב על כל השבתות אלא חטאת אחת בלבד, וכנוסח הקצר של משנת כלל גדול.⁶ לאור עובדות אלו, יש מקום לשער שהיעדרותה של דרשת רבי יוסי בדיון כאן איננה תופעה מקרית, אלא היא משקפת מגמה כללית להסתייג מעמדתו של רבי יוסי בספרא בכל

4 בירושלמי שבת ז א, ט ע"א הובא, כתשובה לשאלת הפתיחה "מנן אלן מיליאי", המדרש הבא: "ועשה אחת, ועשה הנה, ועשה מהנה; ועשה אחת – לחייב על כל אחת ואחת; הנה – לחייב על כולהן; אחת מהנה – לחייב על התולדות", והוא מקביל למבואו של רבי יוסי למדרשו בספרא שם: "ר' יוסה אומר: ועשה אחת, ועשה הנה: פעמים שהוא חייב אחת על כולם, פעמים שהוא חייב על כל אחת ואחת". כמו כן הובאה בהמשך הירושלמי שם הברייתא הבאה: "דתני: יודע אני שהיא שבת ויודע אני שהיא מלאכה אבל איני יודע אם מלאכה היא זו שחייבין עליה כרת: אם מעניין אבות מלאכות עשה – חייב על כל מלאכה ומלאכה; אם מעניין מלאכה אחת עשה – חייב על כל העלם והעלם, מפני שהן העלימות הרבה. אבל אם היה העלם אחד – אינו חייב אלא אחת", והיא מקבילה לשתי הבבות האחרונות של דברי רבי יוסי בספרא שם: "זהיודע שהיא שבת, וטעה ואמר: אין זו מלאכה אין זו מלאכה, ועשה מלאכות הרבה בשבתות הרבה, אם מיעניין אבות מלאכות עשה – חייב על כל אב מלאכה ומלאכה; ואם מעין מלאכה אחת – חייב על כל העלם והעלם".

5 עיין מכילתא דרבי ישמעאל, ויקהל פרשה א, עמ' 346.

6 אמנם בעל הפני משה פירש שרבי יוסי בר בון לא חלק על כך ששבתות חולקות, אלא התכוון לומר רק ש"מכאן אין ראייה לכך"; אולם פירושו משקף את המסורת הבבליית החד-משמעית בנידון, ואינו מכיר במורכבות שאלה זו במסורת הירושלמי.

הנוגע ל"חילוק שבתות" – במיוחד מסברתו שם שחייבים על טעויות שונות במציאות השייכות לשם איסור אחד, כפי שנתבאר בביאור לסוגיא ב לעיל, ונבאר עוד בנספח בסוף הספר. ממסורת זו נתברר לכאורה שגם התומכים בדין "חילוק שבתות" וגם המתנגדים לו היו תמימי דעים בכל הנוגע לדחיית סברת רבי יוסי בנידון, כאשר אף התומכים נאלצו להציע ביסוס מדרשי חלופי לדין הזה, במקומה של דרשת רבי יוסי שנדחתה.

המהלך הראשון בבבלי [1-3]

בניגוד לסוגיית הירושלמי שהובא לעיל, במסורת הבבלי אין ספק, לא בנוגע לנוסח המשנה ולא בנוגע לתוקף ההלכתי של חילוק שבתות. לכן לובש הדיון בחילוק שבתות בבבלי את הצורה הפשוטה של "מנהגי מילי", שהרי דין חילוק שבתות עצמו מצוי במפורש בנוסח הארוך של משנת כלל גדול ("חייב על כל שבת ושבת"), העומד ביסוד סוגיא זו. אולם גם הבבלי לא הביא את דרשתו של רבי יוסי מן הספרא כראיה לדין זה במהלך הראשון של סוגייתנו, אלא הציע דרשות חלופיות המזכירות את סוגיית הירושלמי שהובאה לעיל. עובדה זו מהווה עדות לכך שהבבלי – למרות שהוא מחזיק בנוסח הארוך של המשנה ובדין חילוק שבתות הכלול בו – נשאר נאמן כאן למסורת הירושלמי, ואולי הפנים חלק מן הביקורת שהושמעה בירושלמי נגד דרכו של רבי יוסי בהצדקת דין חילוק שבתות בספרא.

והנה המדרש שהציע רב נחמן בשם רבה בר אבוה בבבלי דומה מאוד למדרש שהציעו "חברייא" בירושלמי. ההבדל הוא בכך שבהמשך הירושלמי התנגד רבי יוסי בי רבי בון לכאורה לעצם הדין של חילוק שבתות, ואילו בבבלי עצם הדין מוסכם, כאשר "התנגדות" רב נחמן בר יצחק היא רק לפרטי יישום המדרש ולא לעיקר תוכנו או צורתו.

המהלך השני בבבלי [4-8]

לשאלת סתם התלמוד [5] ולתשובת רב חסדא⁷ [6] מצאנו מקבילה קרובה מאוד בירושלמי:

[6-5] סוגייתנו	ירושלמי שבת ז א, ט ע"ב
מאי שנא רישא ומאי שנא סיפא?	מה בין מזיד בשבת ושוגג במלאכות? מה בין שוגג בשבת ומזיד במלאכות?
אמר רב חסדא: כאן – מידיעת שבת הוא פורש, וכאן – מידיעת מלאכה הוא פורש.	אמ' ר' יוסה: ולמה מזיד בשבת ושוגג במלאכות חייב על כל אחת ואחת? שאם אומר את לו: מלאכה היא זו, הוא פורש ממנ' ועושה מלאכות אחרות; ולמה שוגג בשבת ומזיד במלאכות אינו חייב אלא אחת? שאם או' אתה לו: שבת הוא זו, מיד הוא פורש.

השאלה והתשובה בבבלי מוסבות על המשנה ובאות כסדר המשנה – שגגת שבת (רישא), שגגת מלאכה (סיפא). בירושלמי באות השאלה והתשובה כסדר המדרש שהובא לעיל שם ("ועשה אחת" – לחייב על כל אחת ואחת; "הנה" – לחייב על כולן אחת"), ואולי הן מוסבות עליו. מלבד השינוי בסדר העניינים השינוי הבולט הוא אריכות הדברים בירושלמי לעומת קיצורם בבבלי. ייתכן שקיצורם בבבלי בא כתוצאה מהשמטה מכוונת של מספר פרטים ממסורת הירושלמי שאינם מתאימים לסוגיית הבבלי. למשל, בירושלמי אמרו "ולמה שוגג בשבת ומזיד במלאכות אינו חייב אלא אחת", אולם לפי הנוסח הארוך של משנת כלל גדול, רק השוכח עיקר

7 בדפוסים בלבד: "רב ספרא". פרופ' פרידמן העיר שלפנינו חילופי שמות אגב אותיות משותפות ודומות – סמ"ך-סמ"ך ריש-דל"ת.

שבת "אינו חייב אלא אחת", ואילו במקרה של שגגת שבת הוא "חייב על כל שבת ושבת". ייתכן, אפוא, שלפנינו עוד סוגיא ירושלמית הסבורה שאין שבתות חולקות לעומת מקבילתה הבבליית הסבורה שהן אכן חולקות. מאידך, ייתכן ששינוי זה נגרר אחר השינוי הראשון: הבבלי שואל בנוגע לנוסח המשנה – מאי שנא שתי הבבות דרישא (שגגת עיקר שבת, שגגת יום השבת) ומאי שנא שתי הבבות דסיפא (שגגת מלאכה של אבות מלאכות הרבה, שגגת מלאכות של תולדות של אב אחד). השאלה בירושלמי, לעומת זאת, אינה קשורה לנוסח המשנה אלא להבחנה העקרונית בין שגגת שבת לשגגת מלאכה – ובשבת אחת עסיקין.

אמנם, אם נתייחס לדברי רב נחמן ולדברי רב חסדא כמימרות בודדות אין זה ברור כלל שהם חולקים זה על זה. אדרבה, במידה רבה נראים דבריהם כמשלימים אלה את אלה.⁸ אולם בפסקא [7] תוקף רב נחמן את עמדת רב חסדא וממשיך: "אלא אמר רב נחמן" וכו'. לפי מהלך הסוגיא רב נחמן חולק אפוא על רב חסדא. מאידך, פסקא [7] היא קרוב לוודאי הוספה של סתם התלמוד בסוגייתנו על פי פסקא [5] של סוגיא ז להלן:

סוגיא ז [5] להלן (ע ע"ב)

סוגיא ה [7]

<p>אמר ליה רבינא לרב אשי: כלום פריש משום מלאכות, וכלום פריש ממלאכות אלא משום שבת!</p>	<p>אמר ליה רב נחמן: כלום פריש משבת אלא משום מלאכות, וכלום פריש ממלאכות אמר ליה רבינא לרב אשי: כלום פריש משום מלאכות, וכלום פריש ממלאכות אלא משום שבת!</p>
---	---

בסוגייתנו כאן נושא הדיון הוא ההבחנה בין הרישא והסיפא של משנת כלל גדול: ברישא שגג בשבת והזיד במלאכות, ובסיפא שגג במלאכות והזיד בשבת (כפי שצוין במפורש במקבילה שבירושלמי). לכן ברור ופשוט החילוק בין המקרה שבו "מידיעת שבת הוא פורש" לבין המקרה שבו "מידיעת מלאכה הוא פורש". לעומת זאת, בסוגיא ז להלן הנושא הוא מי ששגג גם במלאכה וגם בשבת, ולכן שאלת רבינא לרב אשי במקומה. הווה אומר: עורך הסוגיא הכניס את הקושיא שבפסקא [7] בין מימרות רב חסדא ורב נחמן ועל ידי כך נוצר ניגוד ומתח ביניהן. אולם עורך הסוגיא לא פירש במה נחלקו וגם לא הסביר את כוונת הקושיא שבפסקא [7].

בהתאם למהלך הסוגיא פירש רש"י את דברי רב חסדא בדרך המאפשרת ומזמינה את הקושיא שבפסקא [7] ואת דברי רב נחמן כתירוץ נאה לה. לפי רש"י רב חסדא סבור שקרבן אינו בא על השגגה, כדברי רב נחמן, אלא על הדבר הגורם להכרת החטא. מכיוון שהגורם להכרה זו הוא ידיעת שבת כאן וידיעת מלאכות שם, חייבים כאן רק חטאת אחת ושם חטאות הרבה. לפי הסבר זה, קושיית רב נחמן היא, שידיעת שבת וידיעת מלאכה הכרחיות שתיהן להכרת החטא. בשל כך לא ניתן לקיים את עמדת רב חסדא הגורס שחטאת באה על הדבר הגורם להכרת החטא. המסקנה בסוף אליבא דרב נחמן היא, שמביאים חטאת על השגגה, כפי שבאים הדברים במפורש בדברי רב נחמן עצמו. מכיוון שמסקנה זו היא גם ההנחה העומדת ביסוד משנת כלל גדול עצמה – כפי שפירש רש"י באריכות בתחילת הפרק – לא ראה רש"י כל צורך לפרש את דברי רב נחמן כאן.

אולם, העיון במסורת המקבילה בירושלמי אינו בהכרח תומך בפירוש רש"י, שהרי אמר ר' יוסה שם: "שאם אומר את לו: 'מלאכה היא זו', הוא פורש ממנה ועושה מלאכות אחרות, [...] שאם או' אתה לו: 'שבת הוא זו', מיד הוא פורש", כלומר מכל המלאכות כולן בבת אחת. מכאן משמע שאופן הפרישה מלמד על מספר הטעויות – אם די בהודעה אחת (שבת) כדי שיפרוש מכל המלאכות כולן, אין כאן אלא טעות אחת; מאידך אם צריכים להודיע לו על כל מלאכה ומלאכה בפני עצמה, יש כאן טעויות הרבה. ואם כן יתכן מאד שדברי רב נחמן בסוף הסוגיא [8] – "התם חדא שגגה, הכא טובא שגגות הויין" – אינם אלא נתינת טעם לדברי רב חסדא, ואינו חולק עליו, כפי ששיערת לעיל. להלן, בביאור לסוגיא ז, נחזור לשאלת היחס בין דברי רב חסדא ורב נחמן כאן.

⁸ ואכן כך נראה מדברי רבינו חננאל שפירש את שיטת רב נחמן תוך כדי שילוב דברי רבי יוסה בירושלמי לתוך דברי האמורא הבבלי אף על פי שמבחינה ספרותית דברי רבי יוסי מקבילים דווקא לדברי רב חסדא בבלי.